

PAPER

YANGI O‘ZBEKISTONDA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHGA QARATILGAN FAOL IJTIMOY HIMOYA TIZIMINI YARATISH

Nosirjonov Nizomiddin Nosirjon o‘g‘li^{1,*} and Abdupattayev Xasanboy Abduraxmonovich²

¹Ijtimoiy himoya milliy agentligi Farg‘ona viloyati boshqarmasi Dang‘ara tumani Inson Ijtimoiy xizmatlar markazi hodimi and ²Qo‘qon davlat universiteti, Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

* nosirjonov@gmail.com

Abstract

Mamlakatimizda yangi taraqqiyot bosqichida aholini ijtimoiy himoya qilish masalasi yangi bosqichga ko‘tarildi. Zero, aholini ijtimoiy himoyalash va ularni qo‘llab quvvatlash kambag‘allikni qisqartirishdagi eng muhim vazifalardan biridir. Ijtimoiy himoya tizimi hozirgi iqtisodiy islohotlar davrida jamiyatning hal etilishi zarur bulgan ijtimoiy muammolarini o‘zida mujassamlashtirgan holda amalga oshirilmogda.

Key words:

yangi taraqqiyot, Yangi O‘zbekiston, kambag‘allik, kambag‘allikni qisqartirish, “Ijtimoiy himoya”, bozor iqtisodiyoti, ijtimoiy islohotlar.

Kirish

O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida aholini ijtimoiy himoya qilish masalasi yangi bosqichga ko‘tarildi. Zero, aholini ijtimoiy himoyalash va ularni qo‘llab quvvatlash kambag‘allikni qisqartirishdagi eng muhim vazifalardan biridir. Ijtimoiy himoya tizimi hozirgi iqtisodiy islohotlar davrida jamiyatning hal etilishi zarur bulgan ijtimoiy muammolarini o‘zida mujassamlashtirgan holda amalga oshirilmogda.

“Ijtimoiy himoya” tushunchasining genezisini tahlil qiladigan bo‘lsak, bu tushuncha XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab muomalaga kirib kelgan bo‘lsa-da, O‘zbekiston xalqi ming yilliklar davomida ijtimoiy soha borasida ma‘lum tajriba to‘plagan.

Falsafiy tadqiqotlarda «ijtimoiy himoyalash» tushunchasi turlicha talqin qilinadi. Ushbu talqinlarda olimlarning “ijtimoiy himoya” tushunchasini turli diskursiv pozitsiyalarda turib yondashganliklariga, ayrim hollarda sub‘ektiv talqinlar ustuvorlik qilganligiga amin bo‘lamiz.

Ijtimoiy himoyaning asosiy vazifasi ijtimoiy qiyin ahvolda qolgan, kambag‘allikdan aziyat chekayotgan aholi qatlamlariga

manzilli ijtimoiy yordam ko‘rsatish va pirovard natijada bunday toifadagi shaxslarni o‘zini o‘zi mustaqil boshqara olish, o‘zini o‘zi ta‘minlay olish va rivojlantirish bosqichiga yuksaltirishdan iboratdir.

Aholini ijtimoiy himoyalash bozor iqtisodiyotining insoniy tamoyillar negizida shakllanishi va rivojlanishiida muhim ahamiyatga egadir. “Ijtimoiy himoya” tushunchasini ayrim faylasuf olimlar jamiyatning demografik barqarorligigini ta‘minlash imkoni sifatida talqin qiladilar, xususan, O.V.Romashevning fikriga ko‘ra «...bozor iqtisodiyotida ijtimoiy himoya jamiyatning xo‘jalik va ijtimoiy hayotini tashkil etishning tabiiy komponenti sifatida namoyon bo‘ladi. Uning tashkiliy-huquqiy shakllari esa mehnat jarayonining va ishchi kuchining takror ishlab chiqarish beto‘xtovligini ta‘minlashga xizmat qiladi». Olimning ushbu fikrini tahlil qiladigan bo‘lsak, bunday talqin fakat mehnatga layoqatli fuqarolarni nazarda tutib, aholining mehnatga layoqatsiz qismini qamrab olmaydi. Shuning uchun ham tushunchaning mohiyatini to‘liq ochib bera olmagan.

Bunda aholini ijtimoiy himoya qilish ijtimoiy islohotlar dasturidagi uzluksiz ustuvor yo‘nalishlardan biriga, ya‘ni

islohotlarning hamma bosqichlaridagi muhim vazifaga aylanadi. Mamlakatda ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini barpo qilish deganda davlat tomonidan tizimlashtirilgan, aniq manzillashtirilgan moddiy ko'mak berib borish nazarda tutiladi. Olima Sh.Sodiqovanning fikricha ham, ijtimoiy himoyalash, qo'llab-quvvatlash davlat tomonidan kamag'allik chegarasida bo'lgan muhtoj aholiga ajratilgan moddiy yordamdan iborat. Ijtimoiy himoyalash davlat tomonidan barcha fuqarolar hayot darajasini munosib saqlashga qaratilgan chora-tadbir bo'lib, shu bilan bir vaqtda ijtimoiy muvozanatga erishishga yo'naltirilgandir.

«Ijtimoiy himoya» tushunchasining bunday talqinini faqat bir tomonlama to'g'ri deb qabul qilish mumkin, biroq bu tushunchaning mohiyati yanada kengroq ekanligini e'tiborga olish lozim. Chunki ijtimoiy himoya tushunchasi faqat moddiy ko'mak bilan cheklanish emas, aks holda uning atamasini iqtisodiy himoya deb nomlash ham bo'laverar edi. Ijtimoiy himoya, eng avvalo, insonni mehr, e'tibor, hamdardlik bilan muhofazalash tizimi degan birlamchi diskursiv talqinni ham ahamiyatli hisoblash kerak.

Bu tushunchani ijtimoiy munosabatlarning inson manfaatlarini himoyalash jarayonida yaxlitlik kasb etishidir, degan talqin doirasida izohlovchi yondashuv ham mavjud. Zero, insonni ijtimoiy himoyalash tizimi uni turli ijtimoiy va iqtisodiy tahdidlardan muhofazalanishini kafolatlash majmui deb qarash ham mumkin. Aynan ana shu nuqtai nazar aksariyat xorijiy va milliy nazariyalar mazmunida ustuvorlik kasb etmoqda. Taniqli olim, akademik K.X.Abduraxmonov ana shu nazariy yo'nalishning hayotchanligini iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratish zarurati bilan bog'liq tarzda asoslaydi. Uning fikricha, aholini ijtimoiy himoyalash tizimi bozor tizimi samaradorligining tor tasavvurlaridan emas, balki haqiqiy ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash masalalarini hal qilish maqsadidan kelib chiqib tashkil etilishi kerak. Shu bilan birga, ijtimoiy himoyalashning har safar, o'zi amal kilib turgan ishlab chiqarish munosabatlari tizimi tomonidan, jahon iqtisodiyotining hozirgi holati imkoniyatlaridan keng foydalanishi va hozirgi zamon talablari asosida rivojlanib borishi zarur.

Faylasuf olimlarning fikrlaridan kelib chiqib, aholini ijtimoiy himoyalash jarayonining tizim yasovchi elementlari va manbalarini quyidagicha tasniflash mumkin:

- aholini qo'llash va moddiy ko'mak berish;
- barqaror iqtisodiy, siyosiy muhitni saqlash va jamiyatda yuz berishi mumkin bo'lgan ijtimoiy kataklizmlarning oldini olish omili deb yondashish;
- jamiyatda tabaqalararo muvozanatni saqlash uchun ehtiyojmand aholi uchun ijtimoiy ta'minotni yo'lga qo'yish;
- aholining kam ta'minlangan va kambag'al va qashshoq vakillarining bandligini ta'minlash;
- ko'makka muhtoj aholini subvensiyalar berish orqali ijtimoiy rag'batlantirish;
- kam ta'minlangan, boquvchisini yo'qotgan, nogiron fuqarolar uchun ijtimoiy imtiyozlar yaratish.

Agar ijtimoiy himoya siyosiy tizim deb talqin etiladigan bo'lsa, uni alohida tashkillashtiruvchilari, siyosiy maqsadlari, bu holatni o'zgarishlardan saqlab turuvchi vositalari va ta'sir usullari bo'lishi talab etiladi. Shu boisdan ham, «ijtimoiy himoya – bu jamiyatdagi iqtisodiy samaradorlikni va siyosiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi alohida o'ziga xos iqtisodiy-siyosiy tizim» deb hisoblashga qo'shila olmaymiz. Bu talqin tarafdorlari ijtimoiy himoyani alohida tizim sifatida e'tirof etishlari ob'ektiv haqiqat bo'lsa-da, ammo ijtimoiy himoya tushunchasining kategorial mazmunini to'liq ochib bera olmaydi.

Shu bilan birga, mavjud tizimga innovatsion yondashuvni shakllantirish jamiyatda asrlar davomida shakllanib kelgan tarixiy-milliy qadriyatlar, madaniy va ilg'or an'analardan voz kechishni nazarda tutmaydi, aksincha, jamiyat rivojiga xizmat qilayotgan qadriyatlar tizimini yangi innovatsion qadriyatlar

bilan boyitish, bu ikkisini uyg'unlashtirishga erishish, ularning kishilar dunyokarashi tizimining tarkibiy qismiga aylanib borishi uchun imkoniyat yaratadi.

Shuningdek, og'ir turmush sharoitida yashayotgan aholining salomatlik holatlarini yaxshilash maqsadida statsionarlarda davolanishga, sihatgohlarga va shahar hududidagi klinikalarda bepul davolanish kurslarini olish uchun orderlar topshirilmogda. Aholi bandligini ta'minlash, oilaviy va xususiy tadbirkorlikka keng jalb etish, hunar o'rgatish, ularning mehnat sharoitlarini yaxshilash. Ushbu vazifa har yili hukumat tomonidan qabul qilingan Kompleks chora-tadbirlar dasturi asosida amalga oshirilmoqda.

Yuqoridagi fikr-mulohazalarni umumlashtirib, quyidagicha xulosalar qilish mumkin:

Birinchidan, «ijtimoiy himoya» tushunchasi umumgumanitar hodisa va yaxlit ijtimoiy harakatning ifodasi sifatida uzoq asrlik shakllanish tarixiga egadir. Ijtimoiy himoya tushunchasining evolyusiyasi insoniyat tomonidan gumanitar tamoyillarni hayot tarzi sifatida qabul qilish holati bilan bog'liq kechgan determinant jarayondir.

Ikkinchidan, aholini ijtimoiy himoyalash harakati odamlarning faqat moddiy, iqtisodiy ta'minotini yo'lga qo'yish bilan cheklanmaydi va bunday maqsadni ijtimoiy himoya jarayonida bosh tamoyil deb hisoblamaymiz. Ijtimoiy himoyaning bosh tamoyili insonga mehr ko'rsatish, uning salohiyatini ruyobga chiqarish orqali o'z baxtini o'zi topishiga ko'maklashish, sidqidil va samimiy hamkorlik qilish hamda uning davlatdan, jamiyatdan va o'z-o'zidan rozi bo'lishiga erishishdan iboratdir. Mazkur sohaga davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan ajratiladigan investitsiyalar ijtimoiy himoyaning yuqori darajada o'sishiga olib keladi.

Uchinchidan, aksariyat tadqiqotchilar “kuchli ijtimoiy himoya” so'zlari negizida ehtiyojmand aholi qatlamlari vakillariga davlat tomonidan ko'rsatilayotgan ko'mak tushunilib, mazkur ko'mak asosan davlat tomonidan qancha ko'p va uzluksiz tarzda aholining ijtimoiy himoyasiga moddiy, tibbiy, madaniy e'tibor kuchaytirilsa, barcha aholi qatlamlari vakillarining turmush darajasining oshishi, mamlakatda ijtimoiy-ma'naviy muhitning barqarorlashishi kafolatlanadi, deb talqin etib kelingan.

Adabiyotlar

1. "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ning PQ-3160-son «Ma'naviy ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishning yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida»gi Qarori. // Xalq so'zi. 2017 yil 28 iyul."
2. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-tom. - Toshkent: O'zbekiston, 2018. - B.508.
3. Abdullaeva M.N., G'affarova G.G. Inson kapitali ta'lim prizmasida // Globalashuv sharoitida O'zbekistonda innovatsion g'oyalarining huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy-falsafiy, ta'limiy yo'nalishlarining rivojlanish istiqbollari: Respublika onlayn anjuman materiallari. - Toshkent, 2020.
4. Abulqosimov M.H. Kambagallikka qarshi kurash – shaxs iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning muhim yo'nalishi. Iqtisod va moliya / 2020, 2(134). - B. 134-144.
5. Abdurahmonov K.H. O'zbekistonda inson omili va manfaatlar – eng oliy qadriyat. - T.: «G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi» 2017. - 346b.;
6. Abdurahmonov K.H., To'hirova X.T., Sharipov B.M. Aholini ijtimoiy muxofaza qilish. - Toshkent: TDIU, 2005. - B.9.

7. Romashev O.V. Sotsial'naya zashchita trudyashchikhsya: problemy i puti resheniya. // Sotsial'nye issledovaniya. – Moskva: 2001. №1, – S. 110.
8. Sodiqova Sh. Qariyalari qadr topgan yurt. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – B. 175.